

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ РОЛЬОВОГО КОНФЛІКТУ ЯК ОСОБИСТІСНОГО ФЕНОМЕНУ

М.Г. Ткалич

доктор психологічних наук, професор кафедри психології та соціальної роботи
Інституту підготовки кадрів Державної служби зайнятості України
mtkalych@gmail.com

А.І. Касьян

аспірантка кафедри психології Запорізького національного університету
anzhelakasian@gmail.com

Ткалич М.Г., Касьян А.І. Теоретичне обґрунтування рольового конфлікту як особистісного феномену. В статті представлено теоретичний аналіз поняття "рольовий конфлікт", його змісту, основних видів, чинників, що його обумовлюють, можливостей подолання. Визначено розуміння рольового конфлікту як у класичних психологічних дослідженнях (психодрама, когнітивний підхід, символічний інтеракціонізм), соціологічних дослідженнях (структурний функціоналізм), так і у сучасних підходах. Обґрунтовано можливість аналізу рольового конфлікту на соціальному, міжособистісному, внутрішньоособистісному рівнях. Розглянуто поняття "рольова компетентність" як умова успішності здійснення ролі та "локус рольового конфлікту" як особистісний конструкт, що визначає стратегії поведінки у ситуації рольового конфлікту. Визначено напрями вивчення шляхів подолання внутрішньоособистісної конфліктної ситуації: аналіз механізмів усунення внутрішніх суперечностей і пошук шляхів зниження рольової напруги. Розглянуто теорії рольової напруженості. Виокремлено групи факторів, які сприяють подоланню рольового конфлікту.

Ключові слова: соціальна роль, рольовий конфлікт, внутрішньоособистісний рольовий конфлікт, міжрольовий конфлікт, рольова компетентність, рольова напруженість, локус рольового конфлікту.

Tkalych, M.H., Kasyan, A.I. Theoretical background of role conflict research as a personal phenomenon. The article presents a theoretical analysis of the concept of "role conflict", its content, the main types, factors that determine it, the possibilities of overcoming. The understanding of role conflict in classical psychological researches (psychodrama, cognitive approach, symbolic interactionism), sociological researches (structural functionalism), and in modern approaches have been determined. The possibility of analyzing the role conflict on the social, interpersonal, and intrapersonal levels have been substantiated. The paper has considered the concept of "role competence" as a condition for the success of the role and "locus of a role conflict" as a personal construct that defines the strategies of behavior in the situation of a role conflict. It has been determined, that the focus of the research is focused on the study of two groups of social roles – professional and gender roles. Considerable attention has been also paid to the study of the intrapersonal level of perception and awareness of the roles of an individual. The directions of studying the possibilities of overcoming the intrapersonal conflict situation have been determined: the analysis of mechanisms for eliminating internal contradictions and the search for ways to reduce the role tension. The theory of role tension has also been considered in the paper. The groups of factors that help to overcome a role conflict have also been identified. The direction of research of the role conflict in psychology seems to be perspective. The studying the role conflicts of different types and levels is not only a way to overcome the limitations of modern personality concepts, but also the ability to improve the psychological support of the individual in overcoming the role conflict.

Keywords: social role, role conflict, innerrole conflict, interrole conflict, role competence, role tension, locus of role conflict.

Постановка проблеми. Протягом свого життя людина включена в виконання великої кількості ролей, діапазон і кількість яких визначаються різноманіттям соціальних груп, видів діяльності і відносин людини. В цьому рольовому розмаїтті криється можливість виникнення як внутрішньоособистісних, так і міжособистісних конфліктів. Як зазначає О.О. Гаврилиця, виконання безлічі соціальних ролей може призводити до перетину і навіть протиставлення їх рольових норм і вимог, що і сприяє появі ситуації конфлікту між різними ролями [6]. З цього постає питання: чи є однозначним і безумовним зв'язок кількості ролей та рольового конфлікту, що відчувається особистістю, у результаті комбінації цих ролей? Чим більше ролей виконує особистість, тим більший рольової конфлікт вона відчуває? Ці питання цікавили багатьох дослідників. Результати досліджень є неоднозначними, більшість з них є ранніми класичними теоріями і, на наш погляд, потребують додаткового теоретичного обґрунтування та емпіричної перевірки, а, отже мають великий потенціал для подальшої розробки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Класичну теорію соціальних ролей започаткував Дж. Мід (представник символічного інтеракціонізму), який стверджував, що соціальне середовище є вирішальним чинником розвитку особистості, в основі якого – міжособистісна взаємодія (інтеракція) та рольова поведінка, а, отже, основним механізмом формування структури особистості є її рольова

сутність [16; 17].

Ідеї символічного інтеракціонізму в подальшому розвивали І. Гофман [9], М. Кун [14], Т. Шибутані [24]. Окремо треба згадати теорію ролей Я.Л. Морено – засновника психодрами, який запропонував ідею рольових категорій: соматичних, психічних, соціальних, трансцендентних, які формуються в процесі рольового розвитку особистості. Сутність самого розвитку він вбачає, по-перше, у формуванні здатності до міжособистісних відносин (соціоемоційний розвиток) і, по-друге, в отриманні завдяки рольовому навчанню досвіду (рольовий розвиток) [18].

Сучасні дослідження соціальних ролей, рольового репертуару, статусу особистості – це роботи П.П. Горностая [7; 8], В.В. Москаленко [19]; формування ролі відповідно до особистісної ідентичності та через переживання життєвої кризи представлено у роботах Т.М. Титаренко [22], внутрішньоособистісний конфлікт розглядається як боротьба різноспрямованих особистісних тенденцій, супроводжувана емоційною напругою або переживанням у роботах Ю.Є. Альошиної [1], Л.Ф. Бурлачука та ін. [4], Ф.Є. Василюка [5] та ін.. Безпосередньо рольовим конфліктам присвячені роботи О.О. Гаврилиці (рольовий конфлікт жінки, яка працює) [6]; С.І. Єріної (рольові конфлікти в управлінських процесах) [11], Н.В. Кулагіної (внутрішньоособистісний гендерний конфлікт професійної ролі) [13] К.Є. Корнеєвої (рольовий конфлікт в діяльності жінки-педагога) [12], Л.О. Пампухи (гендерні стереотипи в структурі рольового конфлікту жінки-керівника) [20] та ін.

С.І. Єріна підкреслює, що рольовий конфлікт є складним видом конфлікту, про це свідчать різні теоретичні моделі, описані в науковій літературі. Існуючі підходи в розумінні рольового конфлікту є скоріше такими, що доповнюють один одного, ніж суперечливими [11].

Також, як показує аналіз досліджень, основна увага дослідників приділена двом важливим ролям особистості – професійній та гендерній та конфліктам між ними або між окремими частинами цих ролей, однак ці дослідження є фрагментарними і не дають можливості побачити цілісну структуру, зміст та функції рольового конфлікту, розібратися в його видах, можливостях подолання у сучасних умовах соціальної напруженості, яка створює умови для інтенсифікації внутрішньої напруженості. Наш науковий інтерес зосереджений на вивченні психологічних особливостей рольового конфлікту жінок репродуктивного віку, що і визначає частково мету даної публікації.

Мета статті полягає у визначенні основних теоретичних підходів до аналізу рольового конфлікту як особистісного феномену: його змісту, структури, типів, наслідків, можливостей подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. У психологічних дослідженнях [10; 19; 24] соціальна роль – це сукупність норм, що визначають поведінку дійових осіб в соціальній системі залежно від їх статусу або позиції. Культурні та рольові норми є лише певною сферою, в рамках якої людина сама творить свою рольову поведінку. Незважаючи на соціальні розпорядження змісту соціальних ролей, їх інтерналізація, а, отже, і виконання, багато в чому відрізняються в залежності від індивідуально-особистісних особливостей їх виконавців. Ця якісна характеристика інтерналізації та виконання соціальної ролі визначається Т. Шибутані як “власна концепція ролі” [24].

Найбільш ґрунтовно теорія ролей представлена в інтеракціонізмі. Я.Л. Морено вважав, що роль – це деякий узагальнений характер або деяка функція, яка існує в соціальній реальності, актуальна на даний момент відчутна форма, яку приймає самість особистості. З точки зору автора, роль також – це форма функціонування, яку приймає індивід в певний момент, реагуючи на певну ситуацію, в яку залучені інші індивіди або об’єкти. За автором, до первинних рольових категорій відносяться соматичні, психічні, соціальні та трансцендентні ролі, які співвідносяться відповідно з тілесним, інтрапсихічним, інтерпсихічними і духовним буттям людини [18].

І. Гофман загалом розглядає роль як здійснення прав та обов’язків, пов’язаних із соціальним статусом індивіда, а його самого – лише як носія найрізноманітніших ролей, заданих ззовні, не пов’язаних ні між собою, ні з особливостями особистості, ні зі змістом його діяльності, ні з об’єктивними соціально-історичними умовами. Автор вважає, що людина в процесі соціальної взаємодії здатна не тільки дивитися на себе очима партнера, а й коригувати власну поведінку відповідно до очікувань іншого, з тим щоб створити про себе найбільш сприятливе враження і домогтися найбільшої вигоди від цієї взаємодії [9].

За рольовою теорією Дж. Міда, розробленою в рамках загальної концепції “соціального біхевіоризму”, виконання ролі має вирішальне значення у розвитку особистості. Розвиток психіки,

психічної діяльності, соціальних потреб відбувається не інакше, як у виконанні визначених суспільних рольових функцій [17].

Як зазначає Г.М. Андреева, теорія ролей в інтеракціонізмі та когнітивній психології страждає від методологічних недоліків через зведення соціальних явищ виключно до соціально-психологічного контексту (суб'єктності), не враховуючи об'єктивну ситуацію розвитку суспільства, історичного контексту, які формують рольові вимоги [3].

На наш погляд, аналіз ролей, які виконує особистість, можливо здійснювати на трьох рівнях:

1) макрорівні або соціологічному, на якому роль виступає як система рольових очікувань, тобто задана суспільством модель, що має велике значення для формування особистості людини й оволодіння нею соціальними ролями;

2) мезорівні або соціально-психологічному – виконання ролі й реалізація її в міжособистісній взаємодії;

3) мікрорівні або психологічному – на якому роль є внутрішньою чи уявною, такою, що не завжди реалізується в рольовій поведінці, але певним чином на неї впливає та є структурним елементом гендерної ідентичності особистості [23].

На макрорівні рольовий репертуар особистості пов'язаний із її національністю, суспільними та політичними уподобаннями, ставленням до релігії тощо і відповідає категорії "Я як представник великої соціальної групи" та реалізується на міжгруповому рівні соціальної взаємодії.

Рольовий репертуар особистості можна умовно, на наш погляд, поділити на такі групи, які характеризують мезо- та мікрорівні реалізації ролей та пов'язані з відповідним типом соціальної ідентичності, реалізується на інтраіндивідуальному та міжіндивідуальному рівнях взаємодії:

- *професійні ролі*, пов'язані із сферою професійної діяльності, професійною ідентичністю особистості, її професійним статусом;

- *гендерні ролі*, які ми поділяємо на сімейні та сексуальні (*сімейні ролі*, які, у свою чергу, діляться на подружні й батьківські та визначають норми та вимоги до стосунків, поведінки подружжя, батьків і дітей; *сексуальні ролі*, які диференціюють сексуальну поведінку чоловіків і жінок та визначають відносини між ними в сексуальній сфері, їх сексуальну ідентичність, сексуальні сценарії та їх реалізацію рольовій поведінці);

- *окремі особистісні ролі*, які проявляються в різних формах особистих стосунків із друзями, колегами, знайомими [23].

Соціальна роль складається із сукупності декількох аспектів: системи очікувань, вимог, які існують в суспільстві щодо поведінки людини; системи знання правил і норм, які індивід пред'являє собі при виконанні ролі; відкритої поведінки людини при виконанні цієї ролі, за якою можливо спостерігати.

Прийняття і виконання ролі має складну структуру, в якій можна виділити три компоненти: когнітивний – знання ролі (уявлення про права, обов'язки, і норми поведінки, пов'язаної з цією роллю; емоційний – ставлення до ролі, ступінь емоційної залученості в роль; поведінковий – зовнішня, відкрита поведінка при виконанні ролі, за якою можна спостерігати [2]. Рольове переживання являє собою емоційний стан, що супроводжує рольову поведінку особистості. Згідно Ф.Е. Василюку, рольове переживання є важливим компонентом рольової Я-концепції особистості, воно характеризує емоційно-ціннісне ставлення особистості до себе як до суб'єкта ролі [5]. Отже, виконання ролі відбувається як на поведінковому, так і на чуттєвому рівні. Автор структурного функціоналізму Т. Парсонс пропонує аналізувати соціальну роль з огляду на такі її характеристики: емоційність, спосіб отримання, масштаб, формалізація, мотивація [21]. Ще одна з ідей Т. Парсонса полягає в чіткому розподіленні ролей відповідно до функцій: інструментальні (діяльнісні), експресивні (комунікативні) та ін.

Чим же обумовлена успішність або неуспішність у виконанні ролей, їх прийняття та усвідомлення?

Виконання ролей потребує від особистості певного рівня *рольової компетентності*. Питання рольової компетентності у психології ґрунтовно досліджується П.П. Горностаєм. Автором визначено рольову компетентність як здатність особистості оперативного володіти своїми психологічними ролями, виступати повноправним суб'єктом цих ролей, включати рольову поведінку в процес власної життєдіяльності і життєтворчості [7]. У структуру рольової компетентності дослідник включає: рольову варіативність: різноманітність репертуару ролей особистості,

багатство її рольової поведінки; рольову гнучкість як уміння легко переходити від однієї ролі до іншої, пристосування до нових соціальних ролей; рольову глибину, тобто розвиненість глибинної структури ролей, рольове переживання, що є показником включеності ролі в життя людини; здатність до рольової децентрації та прийняття ролі інших (протилежна риса трактується як рольовий егоцентризм) [7].

Якщо між частинами однієї ролі, або між різними ролями, які виконує індивід відсутній баланс або виникає протиріччя, невідповідність, то ми можемо говорити про наявність рольового конфлікту. Отже, невиконання норм і вимог соціальної ролі, внутрішня суперечливість індивідуальної рольової концепції, складність одночасного виконання безлічі ролей може привести до виникнення рольового конфлікту.

Г.М. Андреева вказує на фактори, що впливають на сприйняття і виконання індивідом тієї чи іншої ролі. Дослідження цих факторів має пряме відношення до вивчення рольового конфлікту: 1) знання ролі, або уявлення про права та обов'язки, пов'язані з цією роллю, тобто когнітивний аспект; 2) значущість виконуваної ролі, тобто емоційний аспект; 3) вміння виконувати дану роль, тобто поведінковий аспект; 4) здатність рефлексувати свою рольову поведінку [2].

Під *рольовим конфліктом* зазвичай розуміється ситуація, в якій індивід, що має певний статус, стикається з несумісними очікуваннями: ця ситуація викликається тим, що індивід виявляється не в змозі виконувати пропоновані роллю вимоги [3]. Дж. Джецелс і Є. Куба відзначають різну ступінь гостроти та глибини рольових конфліктів, які пов'язані з наступними двома факторами: 1) ступенем відмінності між ролями за пропонованими ними вимогами: чим більше спільних вимог пред'являють дві ролі, тим менший рольовий конфлікт, який вони можуть викликати; 2) ступенем строгості пропонованих ролями вимог: чим суворіше визначені вимоги ролей і чим жорсткіше потрібно їх дотримання, тим важче їх виконавцю ухилитися від виконання цих вимог і тим більше ймовірно, що ці ролі можуть викликати серйозний рольовий конфлікт [цит. за 3].

С.І. Єріна розглядає рольовий конфлікт в контексті соціальних очікувань: рольовий конфлікт – це стан психологічного конфлікту, що розвивається у індивіда в ході виконання соціальної ролі в умовах суперечливих або частково несумісних вимог, очікувань, які висуваються до виконавця ролі. При цьому, під терміном "соціальні очікування" розуміється система очікуваних зразків поведінки, що відповідають кожній виконуваної ролі, за допомогою якої група контролює діяльність своїх членів [11].

Рольовий конфлікт дослідники також визначають як ситуацію, в якій індивід, який має певний статус, стикається з несумісними рольовими очікуваннями і виявляється не в змозі виконувати пропоновані роллю вимоги [24]. Отже, рольовий конфлікт – це протиріччя або між нормативними структурами різних соціальних ролей (*міжрольовий конфлікт*), або між структурними елементами однієї соціальної ролі (*конфлікт ролі – внутрішньорольовий*).

До міжрольового відносяться конфлікти, викликані тим, що індивіду доводиться виконувати занадто багато різних ролей і тому він або не в змозі відповідати всім вимогам цих ролей, або для цього у нього немає достатньо часу і фізичних можливостей, або різні ролі пред'являють йому несумісні вимоги [6]. Такий тип конфлікту О.О. Гаврилиця пропонує визначати як міжрольовий внутрішньоособистісний конфлікт.

Внутрішньоособистісний рольовий конфлікт переживається людиною або як свідомо дилема, або як суб'єктивні труднощі [6]. Крайні форми прояву цього конфлікту – стрес, депресія, особистісний криза – потребують допомоги спеціаліста.

С.І. Єріна, відзначаючи складність феномену рольового конфлікту, вказує на множинність його видів, які можна об'єднати в наступні основні типи: міжрольовий, внутрішньорольовий і особистісно-рольовий конфлікт [11]. *Особистісно-рольовий конфлікт* виникає, коли якості, внутрішні цінності, стандарти, уявлення і потреби індивіда як особистості не відповідають соціальної ролі або встановленій рольовій поведінці, тобто суб'єктивне "Я" вступає в конфлікт з соціальною роллю (суперечить їй), носієм якої є індивід [11].

Г. Лейтц у теорії психодрами розглядає такі види рольових конфліктів: інtrarольові (внутрішні конфлікти між компонентами чи різновидами однієї ролі однієї людини); інтеррольові (внутрішні конфлікти між різними ролями однієї людини, які є дивергентними або суперечать одна одній і вимагають здійснити власний вибір); інтраперсональні (внутрішні конфлікти, що ґрунтуються

на суперечливому рольовому досвіді людини і проявляються в труднощах становлення її рольової поведінки; інтерперсональні (зовнішні конфлікти, що ґрунтуються на суперечностях між дивергентними ролями партнерів зі спілкування) [15].

Отже, на наш погляд, основні види рольового конфлікту можна класифікувати таким чином: *перша група* – це безпосередньо конфлікт ролі або ролей: їх змісту, складових, наявних суперечностей. До цієї групи належать: внутрішньорольовий (конфлікт ролі, інtrarольовий та ін.) та міжрольовий (інтеррольовий) конфлікти. *Друга група* – це особистісний конфлікт (особистісно-рольовий, інтраперсональний та інтерперсональний), який пов’язаний із системою потреб, цінностей, особистісних переживань та який “затягує” “Я” особистості, її Самість у конфлікт із виконуваними ролями. Це більше група конфлікту, яку можливо розташувати на біполярному континуумі: “особистісна ідентичність – соціальна ідентичність”.

П.П. Горностай вважає, що стратегію поведінки людини в ситуації рольового конфлікту визначає його локус [7]. *Локус рольового конфлікту* – це конструкт, який визначає схильність особистості вибрати одну з двох стратегій поведінки в рольовому конфлікті: екстернальну або інтернальну, (орієнтація відповідно на зовнішній або внутрішній рольовий конфлікт). У першому випадку у особистості домінує тенденція відстоювати власну рольову Я-концепцію і будувати рольову поведінку відповідно до неї, навіть якщо вона суперечить ролі. У другому випадку рольова поведінка будується переважно відповідно до рольових очікувань, і якщо вони суперечать Я-концепції людини, то остання пригнічується і розвивається внутріособистісний рольовий конфлікт [7].

Вивчення шляхів подолання внутрішньоособистісної конфліктної ситуації може бути проведено, на наш погляд, за такими напрямками: аналіз механізмів усунення внутрішніх суперечностей (захисні механізми і когнітивний дисонанс) і пошук шляхів зниження рольової напруги. Перший напрямок – це вивчення внутрішньоособистісних конфліктів в рамках психоаналізу і когнітивної психології для пошуку як неусвідомлюваних причин і механізмів виникнення рольових конфліктів, так і для аналізу когнітивних установок в ситуації рольового конфлікту, розробки алгоритму його подолання. Другий напрямок – це соціально-психологічне дослідження проблеми рольового конфлікту, причин його виникнення, факторів, що впливають на різну ступінь його вираженості та їх індивідуальні відмінності.

Автор теорії рольової напруженості W.G. Good під цим феноменом розуміє суб’єктивний стан індивіда в ситуації міжрольового конфлікту. В теорії обґрунтовується виявлення способів зняття цієї напруженості. На думку W.G. Good, для цього треба перш за все звільнитися від ряду ролей, а витрату часу і енергії на виконання інших поставити в залежність від: значущості даної ролі для індивіда; тих позитивних і негативних санкцій, які може викликати невиконання певних ролей; реакції оточуючих на відмову від певних ролей [цит. за 6]. Ця теорія становить певний інтерес для визначення стратегій балансування ролей, яку ми розглянемо у подальших наших роботах.

Ця рольова напруженість може виникнути у виконанні будь-якої з соціальних ролей особистості. Наприклад, на підставі виокремлених статевих норм, J. Pleck запропонував модель «напруги чоловічої ролі», у якій визначив певні характеристики чоловічих гендерних ролей, що є суперечливими й непослідовними та є джерелом тривоги, напруженості й чоловічих проблем [27]. Наслідком рольової напруженості гендерної ролі чоловіка може стати компенсаторна мужність або гіперрольова поведінка [23]. П.П. Горностай [7], Н.В. Кулагіна [13] говорять про можливість виникнення в чоловіків, які намагаються відповідати нормам чоловічої гендерної ролі, так званого «чоловічого гендерно-рольового стресу», що виникає, коли чоловіку важко підтримувати стандарт традиційної чоловічої ролі, або він змушений проявляти поведінку, характерну для жіночої ролі.

Ще однією великою групою аналізу рольових конфліктів є дослідження конфліктів ролей в організаціях (конфліктів професійних ролей, рольових конфліктів на робочому місці). Ролі, прийняті в організаціях, зв’язані з ідентифікованими соціальними позиціями і створені нормативними очікуваннями, але норми можуть змінюватися на індивідуальному рівні і можуть відображати як офіційні вимоги організацій, так і тиск неофіційних груп. Маючи багатократні джерела для норм, індивідууми часто піддаються рольовим конфліктам, у яких вони повинні боротися з протилежними нормами для своєї поведінки. Такі рольові конфлікти створюють напругу і повинні бути вирішені, якщо співробітники хочуть бути щасливими, і організація прагне розвитку [25].

У ситуації виникнення рольового конфлікту людина може потребувати допомоги психолога,

щоб розібратися в причинах та подолати його. Самодопомогу також ніхто не відмінює: на наш погляд, для тих, у кого високий рівень саморефлексії, сформована зріла ідентичність, критичне ставлення до дійсності і себе – такий вид психологічної допомоги виправдовує себе. Ще одна з можливостей – профілактика виникнення рольових конфліктів, які легше попередити, ніж потім працювати вже з наявною ситуацією конфлікту.

Узагальнення проаналізованих ідей щодо проблеми дослідження, дозволяє виокремити декілька груп факторів, які необхідно враховувати при психологічному аналізі рольового конфлікту. Перша група факторів пов'язана з суб'єктивним ставленням до ролі її виконавця (тобто аналіз того, наскільки значимі рольові вимоги для носіїв даної ролі). Друга група факторів включає санкції, які можуть бути застосовані за виконання / невиконання ролі. До третьої групи факторів відносять тип орієнтації виконавця ролі (орієнтація на моральні цінності або прагматична орієнтація). Аналіз цих факторів дозволяє передбачити, якому способу розв'язання рольового конфлікту віддасть перевагу та чи інша людина [3].

О.О. Гаврилиця також пропонує розділити фактори, пов'язані зі ступенем вираженості рольового конфлікту, по групах: кількісно-ситуаційні; особистісні характеристики; ціннісно-нормативні орієнтації та ін. [6]. До кількісно-ситуаційних факторів, пов'язаних з показником рольового конфлікту, дослідниця пропонує відносити число ролей, у виконання яких індивід включений. Необхідність виконувати одночасно декілька ролей призводить до постійної нестачі часу. Особистісні характеристики визначають особливості сприйняття рольового конфлікту. Ціннісно-нормативні орієнтації дають можливість визначитися з поведінкою у ситуації рольового конфлікту.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. В роботі обґрунтовано можливість аналізу рольового конфлікту на соціальному, міжособистісному, внутрішньоособистісному рівнях. Розглянуто поняття “рольова компетентність” як умова успішності здійснення ролі та “локус рольового конфлікту” як особистісний конструкт, що визначає стратегії поведінки у ситуації рольового конфлікту. Визначено, що основна увага дослідників зосереджена навколо вивчення двох груп соціальних ролей – професійних та гендерних. Значна увага також приділена вивченню внутрішньоособистісного рівня сприйняття та усвідомлення ролі індивідом. Представлено напрями вивчення шляхів подолання внутрішньоособистісної конфліктної ситуації: аналіз механізмів усунення внутрішніх суперечностей і пошук шляхів зниження рольової напруги. Виокремлено групи факторів, які сприяють подоланню рольового конфлікту. Напрямок досліджень рольового конфлікту у психології представляється авторам перспективним. Вивчення рольових конфліктів різного типу та рівня – це не лише шлях подолання обмеженості сучасних персонологічних концепцій, а також можливість вдосконалити психологічну допомогу особистості у подоланні рольового конфлікту.

Список використаних джерел

1. Алешина Ю.Е. Рольовой конфликт работающей женщины / А.С. Алешина, Е.В. Лекторская // Вопросы психологии. – 1989. - №5. – С. 80-88.
2. Андреева Г.М. Психология социального познания / Г.М. Андреева. – М.: Аспект-Пресс, 2002.
3. Андреева Г.М. Зарубежная социальная психология XX столетия: Теоретические подходы: Учеб. пособие для вузов / Андреева Г.М., Богомолова Н.Н., Петровская Л.А. – М.: Аспект Пресс, 2002. – 287 с.
4. Бурлачук Л.Ф., Психология жизненных ситуаций. Учебное пособие / Бурлачук Л.Ф., Коржова Е.Ю. – М.: Российское педагогическое агентство, 1998. – 263 с.
5. Василюк Ф.Е. Психология переживания (анализ преодоления критических ситуаций) / Ф.Е. Василюк. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 200 с.
6. Гаврилиця О.А. Рольовой конфликт работающей женщины [Текст] : дис... канд. психол. наук: 19.00.05 / Оксана Александровна Гаврилиця / Московский государственный ун-т. – М., 1998. – 185 с.
7. Горностай П.П. Личность и роль: Рольовой подход в социальной психологии личности / П.П. Горностай. – К.: «Интерпресс ЛТД», 2007. – 312 с.
8. Горностай П.П. Психология рольовой самореализации личности [Текст] : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.05 / Горностай Павло Петрович ; Ин-т соц. та політ. психології АПН України. - К., 2009. - 32 с.
9. Гофман И. Представление себя другим в повседневной жизни / И. Гофман; пер. с англ. – М. : «Канон-пресс-Ц»; «Кучково поле», 2000. – 304 с.
10. Гришина Н.В. Психология конфликта 2-е изд. / Н.В. Гришина. — СПб.: Питер, 2008. – 544 с.
11. Ерина С.И. Рольовой конфликт и его диагностика в деятельности руководителя. Ярославль: ЯрГУ, 2000.-108с.
12. Корнеева Е.Е. Рольовой конфликт в деятельности женщины-педагога [Текст] : дис... канд. психол. наук: 19.00.05 / Екатерина Евгеньевна Корнеева; Ярославский государственный ун-т. – Ярославль., 2006. – 152 с.
13. Кулагина Н.В. Индивидуальные особенности внутриличностного гендерного конфликта у мужчин и женщин, занятых в неполотипичной сфере / Н.В. Кулагина // Известия РГПУ им. А.И. Герцена, 2008 – №82-26 – С. 75-81.

14. Кун М. Эмпирическое исследование установок личности на себя / М. Кун, Т. Макпартлэнд // Современная зарубежная социальная психология: тексты / Под ред. Г.М. Андреевой– М. : Изд-во МГУ. – 1984. – С. 180–187.
15. Лейтц Г. Психодрама: теория и практика. Классическая психодрама Я.Л. Морено: Пер. с нем. / Г. Лейтц – М.: Когито-Центр, 2007. – 384 с.
16. Мід Дж. Г. Дух, самість і суспільство. З точки зору соціального біхевіориста / Дж. Г. Мід ; пер. з англ. – К. : Український центр духовної культури, 2000. – 374 с.
17. Мид Дж.Г. Избранное: Сб.переводов. /Дж.Г. Мид [Сост., пер. с англ В.Г.Николаев].– М.: РАН.ИНИОН, 2009. – 290 с.
18. Морено Я. Психодрама / Я. Л. Морено – 2-е изд. / пер. с англ. – М. : Изд-во Института Психотерапии, 2008. – 496 с.
19. Москаленко В.В. Соціальна психологія / В.В. Москаленко. – К.: "Центр учбової літератури", 2008. – 688 с.
20. Пампуха Л.О. Гендерні стереотипи в структурі рольового конфлікту жінки-керівника [Текст] : дис... канд. психол. наук: 19.00.05 / Пампуха Лідія Олександрівна ; Східноукраїнський національний ун-т ім. В.Даля. - Луганськ, 2006. – 191 с.
21. Парсонс Т. О социальных системах / Т. Парсонс. – М.: Норма, 2006.
22. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості у межах і за межами буденності / Т.М. Титаренко – К.: "Либідь", 2003. – 376 с.
23. Ткалич М.Г. Психологія гендерної взаємодії персоналу організацій : [монографія] / М.Г. Ткалич. – Київ-Запоріжжя: ЗНУ, 2015 – 315 с.
24. Шибутани Т. Социальная психология: Пер. с англ. — Рост./Д.: Феникс, 1998. – 544 с.
25. Biddle B.J. Recent developments in role theory /B.J.Biddle //Annual Review of Sociology. – 1986 – V. 12. – P. 67–92.
26. Gross N. Explorations in role analysis: Studies of the school superintendency role / N. Gross, W. S. Mason, A. W. McEachern. – N. Y. : Wiley, 1958. – 379 p.
27. Pleck J. The Myth of Masculinity (Cambridge: M.I.T. Press, 1981).

Reference transliterated

1. Aleshina Ju.E. Rolevoj konflikt rabotajushhej zhenshhiny / A.S. Aleshina, E.V. Lektorskaja // Voprosy psihologii. – 1989. - №5. – S. 80-88.
2. Andreeva G.M. Psihologija social'nogo poznanija / G.M. Andreeva. – М.: Aspekt-Press, 2002.
3. Andreeva G.M. Zarubezhnaja social'naja psihologija HH stoletija: Teoreticheskie podhody: Ucheb. posobie dlja vuzov / Andreeva G.M., Bogomolova N.N., Petrovskaja L.A. – М.: Aspekt Press, 2002. – 287 s.
4. Burlachuk L.F., Psihologija zhiznennyh situacij. Uchebnoe posobie / Burlachuk L.F., Korzhova E.Ju. – М.: Rossijskoe pedagogicheskoe agentstvo, 1998. – 263 s.
5. Vasiljuk F.E. Psihologija perezhivaniya (analiz preodolenija kriticheskikh situacij) / F.E. Vasiljuk. – М.: Izd-vo Mosk. un-ta, 1984. – 200 s.
6. Gavrilica O.A. Rolevoj konflikt rabotajushhej zhenshhiny [Tekst] : dis... kand. psihol. nauk: 19.00.05 / Oksana Aleksandrovna Gavrilica / Moskovskij gosudarstvennyj un-t. – М., 1998. – 185 s.
7. Gornostaj P.P. Lichnost' i rol': Rolevoj podhod v social'noj psihologii lichnosti / P.P.Gornostaj. – К.: «Interpress LTD», 2007. – 312 s.
8. Gornostaj P.P. Psihologija rol'ovoi' samorealizacii' osobystosti [Tekst] : avtoref. dys. ... d-ra psihol. nauk : 19.00.05 / Gornostaj Pavlo Petrovych ; In-t soc. ta polit. psihologii' APN Ukrainy. - К., 2009. - 32 s.
9. Hofman Y. Predstavlenye sebya druhym v povsednevnoy zhizny / Y. Hofman; per. s anhl. – М. : «Kanon-press-Ts»; «Kuchkovo pole», 2000. – 304 s.
10. Grishina N.V. Psihologija konflikta 2-e izd. / N.V. Grishina. — SPb.: Piter, 2008. – 544 s.
11. Erina S.I. Rolevoj konflikt i ego diagnostika v dejatel'nosti rukovoditelja. Jaroslavl': JarGU, 2000.-108s.
12. Korneeva E.E. Rolevoj konflikt v dejatel'nosti zhenshhiny-pedagoga [Tekst] : dis... kand. psihol. nauk: 19.00.05 / Ekaterina Evgen'evna Korneeva; Jaroslavskij gosudarstvennyj un-t. – Jaroslavl', 2006. – 152 s.
13. Kulagina N.V. Individual'nye osobennosti vnutrilichnostnogo gendernogo konflikta u muzhchin i zhenshhin, zanjatyh v nepolotipichnoj sfere / N.V. Kulagina // Izvestija RGPU im. A.I. Gercena, 2008 – №82-26 – S. 75-81.
14. Kun M. Jempiricheskoe issledovanie ustanovok lichnosti na sebja / M. Kun, T. Makpartljend //Sovremennaja zarubezhnaja social'naja psihologija: teksty / Pod red. G.M. Andreevoj i dr. – М. : Izd-vo MGU. – 1984. – S. 180–187.
15. Lejtc G. Psihodrama: teorija i praktika. Klassicheskaja psihodrama Ja.L. Moreno: Per. s nem. - М., 2007. – 384 с.
16. Mid Dzh. H. Dukh, samist' i suspil'stvo. Z tochky zoru sotsial'noho bikheviorysta / Dzh. H. Mid; per. z anhl. – К. : Ukrayins'kyj tsentr dukhovnoyi kul'tury, 2000. – 374 s.
17. Mid Dzh.G. Izbrannoe: Sb. perevodov. / Dzh.G. Mid [Sost. i per. s angl V.G. Nikolaev]. – М.: RAN. INION., 2009. – 290 s.
18. Moreno Ya. Psykhodrama / Ya. L. Moreno – 2-e yzd. / per. s anhl. – М. : Yzd-vo Ynstytuta Psykhoterapyy, 2008. – 496 s.
19. Moskalenko V.V. Social'na psihologija / V.V. Moskalenko. – К.: "Centr uchbovoi' literatury", 2008. – 688 s.
20. Pampuha L.O. Genderni stereotypy v strukturi rol'ovogo konfliktu zhinky-kerivnyka [Tekst] : dys... kand. psihol. nauk: 19.00.05 / Pampuha Lidija Oleksandrivna ; Shidnoukrai'ns'kyj nacional'nyj un-t im. V.Dalja. - Lugans'k, 2006. – 191 s.
21. Parsons T. O social'nyh sistemah / T. Parsons. – М.: Norma, 2006.
22. Tytarenko T.M. Zhyttjevyj svit osobystosti u mezhah i za mezhamy budennosti/T.M.Tytarenkoju – К.: "Lybid", 2003. – 376s.
23. Tkalych M.G. Psihologija gendernoi' vzajemodii' personalu organizacij : [monografija] / M.G. Tkalych. – Kyi'v-Zaporizhzhja: ZNU, 2015 – 315 s.
24. Shibutani T. Social'naja psihologija: Per. s angl. — Rost./D.: Feniks, 1998. – 544 s.
25. Biddle B.J. Recent developments in role theory /B.J.Biddle //Annual Review of Sociology. – 1986 – V. 12. – P. 67–92.
26. Gross N. Explorations in role analysis: Studies of the school superintendency role / N. Gross, W. S. Mason, A. W. McEachern. – N. Y. : Wiley, 1958. – 379 p.
27. Pleck J. The Myth of Masculinity (Cambridge: M.I.T. Press, 1981).